

Μνήμη Ernesto Laclau (1935-2014)

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ¹ με ένα αναπάντητο ερώτημα

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΑΝΑΝΙΑΔΗΣ

*Uno busca lleno de esperanzas
el camino que los sueños
prometieron a sus ansias...
Sabe que la lucha es cruel
y es mucha, pero lucha y se desangra
por la fe que lo empecina...
Enrique Santos Discépolo, «Uno»*

Είχα πολύ καιρό να δω τον Ernesto Laclau, αγαπημένο δάσκαλο και φίλο από τα τέλη της δεκαετίας του εβδομήντα, όταν ήρθε η αναπάντεχη είδηση του θανάτου του –λίγους μόνο μήνες πριν από την προαναγγελθείσα έκδοση του νέου του βιβλίου *The Rhetorical Foundations of Society*. Η είδηση με συγκλόνησε γιατί, ξεγελασμένος από τη διαρκή παρουσία του στον αγωνιστικό στίβο των ιδεών, έτρεφα την ψευδαίσθηση ότι θα ήταν πάντα εκεί, ευπροσήγγορος ως συνήθως, και ότι ανά πάσα στιγμή θα μπορούσαμε να ξαναπαιάσουμε τη συζήτηση από το σημείο που την είχαμε αφήσει. Θα εξακολουθήσουμε, βέβαια, να συνδιαλογόμαστε με τα κείμενά του –«εσσεϊ» ήλιζε εκείνος, συμμεριζόμενος δικαίως τη θουκυδίδεια φιλοδοξία του Gramsci: όσοι όμως είχαμε την τύχη να διασταυρωθούμε μαζί του δύσκολα θα συμπληρωθούμε με την ιδέα ότι δεν θα τον ξανακούσουμε να σκέφτεται, να κορφολογάει την ιστορία, να απαγγέλλει από μνήμης Sarmiento ή Borges, να τραγουδάει με πάθος ένα τάνγκο.

Εμπνευσμένος από τον στίχο του Αρχίλοχου «πόλλ' οϊδ' αλώπηξ, αλλ' εχίνος εν μέγα», ο Isaiah Berlin κατέτασε τους στοχαστές σε δύο κατηγορίες: τους «σκαντζόχοιρους» που βλέπουν τον κόσμο υπό το πρίσμα μιας κεντρικής ιδέας ή οργανωτικής

Ο Γρηγόρης Ανανιάδης διδάσκει πολιτική φιλοσοφία στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

αρχής και τις «αλεπούδες» που πειραματίζονται με πολλές ιδέες, συχνά μεταξύ τους αντιφατικές. Εάν υιοθετήσουμε την παιγνιώδη διάκριση του Berlin, θα κατατάξουμε αναμφίβολα τον Ernesto Laclau στην πρώτη κατηγορία: «Σε όλη του τη ζωή ο Joyce επανερχόταν στην οικεία εμπειρία του από το Δουβλίνο· στη δική μου περίπτωση», ομολογούσε ο Laclau, «αυτό που χρησιμεύει ως σημείο αναφοράς είναι τα χρόνια του πολιτικού αγώνα στην Αργεντινή της δεκαετίας του '60.» Τότε ακριβώς θα διαμορφωθεί η «κεντρική ιδέα» του ετερόδοξου μαρξιστή της «περιφέρειας» που σαν κόκκινο νήμα επρόκειτο να διατρέξει την πολιτικο-θεωρητική περιπέτεια μιας ολόκληρης ζωής. Το επιτακτικό πολιτικό ζήτημα που αντιμετώπιζε ο νεαρός Laclau ήταν οι σχέσεις της Αριστεράς με την εθνο-λαϊκή ιδεολογία τού πολιτικά ετερόκλιτου περονισμού που εξέφραζε και οργάνωνε τη δημοκρατική κινητοποίηση των μαζών εναντίον των δυνάμεων της ολιγαρχίας. Αντίθετος προς τον ταξικό αναγωγισμό, τον σεκταριστικό εργατισμό και την ιδεολογική καθαρότητα που πρέσβευαν πολιτικοί φορείς της Αριστεράς, όπως το Κομμουνιστικό Κόμμα Αργεντινής, ο Laclau ήταν πεπεισμένος ότι η Αριστερά θα μπορούσε να βάλει τη δική της σφραγίδα στις εξελίξεις μόνον εάν, εμβαπτιζόμενη η ίδια στην εθνο-λαϊκή ιδεολογία, κατάφερνε να την ανασηματοδοτήσει και να την αναπροσανατολίσει.

Την ιδέα αυτή –τις θεωρητικές της προϋποθέσεις, αλλά και τις προεκτάσεις της ως προς τον χαρακτήρα του πολιτικού ανταγωνισμού, τη συγκρότηση των πολιτικών υποκειμένων, τη σχέση μεταξύ καθολικού και μερικού, την ίδια την υφή της κοινωνίας– θα την καλλιεργήσει ο Laclau σε ένα πολυσχιδές έργο που θα αναδείξει τον κοσμοπολίτη Αργεντίνο σε έναν από τους σημαντικότερους πολιτικούς στοχαστές της εποχής μας. Γειωμένος πάντοτε στα πολιτικά ζητήματα του καιρού (κρίση του κράτους κοινωνικής πρόνοιας, νέα κοινωνικά κινήματα, ηγεμονία του νεο-

ΣΥΓΧΡΟΝΑ 12 ΘΕΜΑΤΑ

Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 124, Ιανουάριος - Μάρτιος 2014, σ. 12-15

φιλελευθερισμού, άνοδος της ακροδεξιάς), ο Laclau είχε τη μοναδική ικανότητα να γονιμοποιεί την μεταγκραμισιανή προβληματική του έλκοντας στο μαγνητικό της πεδίο στοιχεία από ένα ευρύτατο φάσμα θεωρητικών πηγών πέραν της μαρξιστικής παράδοσης (από τη γλωσσολογία, τη φουκωική μικροφυσική της εξουσίας και τη ντερριντιανή αποδόμηση ως τη χαιντεγκεριανή κριτική της μεταφυσικής, τη λακανική ψυχανάλυση και τη ρητορική). Ο αντιουσιακρατικός μετα-μαρξισμός που θα προκύψει από αυτήν τη δημιουργική ανασύνθεση έχει ως πολιτική απόληξη την πλουραλιστική δημοκρατία εν κινήσει, τη «ριζοσπαστική δημοκρατία»: δεν ευαγγελίζεται την καθολική και οριστική χειραφέτηση –αδιανόητη πλέον, αν όχι εφιαλτική–, αλλά τις χειραφετήσεις, στον πληθυντικό, που επιτυγχάνονται μέσα από ηγεμονικές συναρθρώσεις που διανοίγουν νέους δημόσιους χώρους διεκδίκησης και πάλης.

Για την Ελλάδα και την ελληνική Αριστερά ο Laclau επιδεικνυε ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όχι μόνο τα τελευταία χρόνια λόγω της κρίσης, αλλά από τις αρχές ήδη της δεκαετίας του ογδόντα, όταν άρχισε να επισκέπτεται τη χώρα μας με τη σύντροφο του Chantal Mouffe, προσκεκλημένοι από το ΚΚΕ Εσωτερικού. Είχε

αναπτύξει μάλιστα δεσμούς αμοιβαίας εκτίμησης και φιλίας με τον Κώστα Φιλίνη, απόντα και αυτόν σήμερα. Μακάρι να επιδείξει το ίδιο ενδιαφέρον για το έργο του και η σημερινή Αριστερά.

Ο Laclau παραμένει για μένα δάσκαλος, και με θλίβει το γεγονός ότι έχασα πια τη δυνατότητα να του θέσω ένα ερώτημα που με απασχολεί πολύ, ιδιαίτερα στις μέρες μας. Σχηματικότητα διατυπωμένο, το ερώτημα είναι εάν και τίνι τρόπο είναι συμβατός ο ρητά εκπεφρασμένος αντι-ιακωβινισμός του κλασικού πλέον *Hegemony and Socialist Strategy*, που συνέγραψε με τη Mouffe, με το οιονεί ιακωβινικό πνεύμα που, στη δική μου τουλάχιστον ανάγνωση, λανθάνει στο εξίσου σημαντικό *On Populist Reason* της τελευταίας περιόδου (αμφότερα τα έργα παραμένουν δυστυχώς ακόμη αμετάφραστα στα ελληνικά). Πρόκειται, νομίζω, για ένα ερώτημα καίριο για το μέλλον της Αριστεράς και της δημοκρατίας. Δεν ξέρω πώς ακριβώς θα το απαντούσε ο maestro· ξέρω όμως ότι επινόησε και αποδέσμευσε τους θεωρητικούς πόρους που μας επιτρέπουν να το σκεφτούμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1 Δημοσιεύτηκε και στα *Ενθέματα της Αυγής*, 19-20.4.2014.

ERNESTO LACLAU, Ο ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ GRAMSCI¹

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΙΟΥΠΚΙΟΛΗΣ

Η εναρκτήρια προσωπική αναφορά δηλώνει όχι μόνο την αμηχανία και το πένθος, αλλά και την αναγνώριση της σημασίας μιας στενής προσωπικής σχέσης στα πλαίσια της πολιτικής θεωρίας και μόνον. Αργά την Παρασκευή το βράδυ έλαβα ένα μήνυμα από την υπεύθυνη εκδόσεων ξένου ακαδημαϊκού οίκου ότι ο συλλογικός τόμος για τη ριζοσπαστική δημοκρατία και τα κοινωνικά κινήματα σήμερα, τον οποίο είχα συνεπιμεληθεί, ήταν πια στο τυπογραφείο. Η είδηση του θανάτου του Ernesto Laclau δυο μέρες αργότερα δεν προκάλεσε απλώς συγκίνηση αλλά και μια βαθιά συνειδητοποίηση. Ο εν λόγω τόμος, ένας ανάμεσα στα χιλιάδες έργα που φέρουν την επιρροή του Laclau τα τελευταία τριάντα χρόνια, θα ήταν αδύνατος χωρίς την ύπαρξη και τη σκέψη του. Η επιρροή, μάλιστα, είναι τόσο βαθιά και διαμορφωτική ώστε πια έχει γίνει μέρος της δικής σου σκέψης και δεν αισθάνεσαι την ετερότητά της. Η δική σου σκέψη είναι εν πολλοίς και δική του.

Η διαδρομή για κάποιους από εμάς ήταν μεγάλη και απρόβλεπτη. Όταν ξεκίνησα το μεταπτυχιακό στο Πανεπιστήμιο του Essex όπου δίδασκε ακόμη τότε, πριν από δεκαπέντε χρόνια, ο στοχασμός του μου ήταν ανοίκειος και προκαλούσε ισχυρές αντιστάσεις και ενστάσεις, από τη σκοπιά κυρίως της σκέψης του Καστοριάδη που είχε υπάρξει κύριο σημείο αναφοράς ως τότε για τον υπογράφωντα. Από τότε μέχρι σήμερα, η συνεχής τριβή και αναμέτρηση με το έργο του Laclau και την περίεργη σαγήνη που

ασκεί είχε ως αποτέλεσμα όχι απλώς τη δημιουργική και κριτική ενσωμάτωση της σκέψης χωρίς αυτό καν να γίνεται σαφώς αντιληπτό, αλλά και μια προσωπική ωρίμαση στην πολιτική θεωρία που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε αυτή ακριβώς τη διαρκή συνομιλία με τον βαθιά πολιτικό στοχασμό του Laclau. Ο στοχαστής της ηγεμονίας είχε διαχύσει τη θεωρητική του ηγεμονία χωρίς βία και χωρίς βεβαίως να το επιδιώκει, με τον ίδιο λεπταίσθητο και εν μέρει συναινετικό τρόπο με τον οποίο εγκαθιδρύεται μια πολιτισμική ηγεμονία. Και ο ίδιος ο όρος –«ηγεμονία»– είχε γίνει στη δική μου σκέψη ένα οιονεί κενό σημαίνον, ένας όρος που μπορεί να ανασημασιοδοτηθεί πολλαπλώς και να παραγάγει νέα ηγεμονικά και αντιηγεμονικά παιχνίδια, στη θεωρία και στην πολιτική πράξη.

Η ίδια η συγκρότηση και ανάπτυξη της σκέψης του ενσάρκωνε τη λογική της ηγεμονίας όπως την ανέλυσε: μια παρέμβαση του υποκειμένου σε ένα εν μέρει εξαρθρωμένο πεδίο –της πολιτικής θεωρίας με μαρξιστικές καταβολές στα μέσα του '80– η οποία κινητοποιεί κενά σημαίνοντα και αλυσίδες ισοδυναμίας (μεταξύ διαφορετικών δυνάμεων και εννοιών από τον μεταδομισμό, την ψυχανάλυση κ.ά.) για να εγκαθιδρύσει ένα νέο ηγεμονικό σχηματισμό – τη θεωρία του για την ηγεμονία, τη ριζοσπαστική δημοκρατία, τον ανταγωνισμό και τον λαϊκισμό. Ο Laclau συνάρθρωσε ιδέες και θεωρητικά σχήματα από τον μαρξισμό, ιδίως του Gramsci, τη λακανική ψυχανάλυση, και τον μεταδομισμό, κυρίως του Derrida, σε μια προσπάθεια να σκεφτεί τους μηχανισμούς και τις δυνατότητες κοινωνικής αλλαγής στην κατεύθυνση της ριζο-

Ο Αλέξανδρος Κιουπκιολής διδάσκει σύγχρονη πολιτική θεωρία στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του ΑΓΠΘ.

σπαστικής δημοκρατίας, σε μια εποχή όπου είχε αρχίσει να εδραιώνεται το θατσερικό δόγμα της ΤΙΝΑ [‘There is no alternative’].

Η θεωρία του ανασύρει την έννοια της ηγεμονίας από το έργο του Gramsci για να συλλάβει την εξουσιαστική συγκρότηση των κοινωνικών μετασχηματισμών σε συνάρτηση με τις πρακτικές του λόγου που νοηματοδοτούν τις κοινωνικές σχέσεις και κερδίζουν τη συγκατάθεση των πολλών. Απομάκρυνε τα στοιχεία του ντετερμινισμού, του ταξικού αναγωγισμού και του οικονομισμού που έφερε ακόμη αυτή η έννοια στο σώμα της μαρξιστικής σκέψης και τη συνέδεσε με μια αρχικά μεταδομιστική και εν συνεχεία κυρίως λακανική θεωρία για το υποκείμενο. Μας έμαθε να σκεφτόμαστε τα νοήματα και τους λόγους που συγκροτούν κοινωνικές σχέσεις από κοινού με ζητήματα εξουσίας και σχέσεων κυριαρχίας. Και επέμεινε ότι σήμερα περισσότερο από ποτέ ο δρόμος για τον σοσιαλισμό είναι δημοκρατικός, αλλά η σύγχρονη δημοκρατία είναι πλουραλιστική, κινηματική και μπορεί να γίνει πιο ριζοσπαστική στον βαθμό που θα εδραιώσει και θα επεκτείνει τις δυνατότητες κοινωνικής αμφισβήτησης και πλουραλιστικής αυτονομίας. Σε αντίθεση με έναν ουτοπικό κομμουνισμό και αναρχισμό, πρόβαλε τη θέση ότι δεν είναι δυνατή η εξάλειψη των σχέσεων εξουσίας σε μια χειραφετημένη κοινωνία. Στη βάση αυτή ακριβώς θεμελιώνει την ανάγκη διηλεκτούς νομιμοποίησης και εμπάθυνσης της κοινωνικής αμφισβήτησης και των ανταγωνισμών. Η εξάλειψή τους δεν θα σηματοδοτούσε την εγκαθίδρυση μιας οριστικά και πλήρως απελευθερωμένης κοινωνίας, αλλά μιας ανελεύθερης κοινωνίας που δεν διαθέτει θεσμικούς μηχανισμούς και πολιτικές διαδικασίες για να αναμετρείται με τις εναπομένουσες σχέσεις κυριαρχίας και για να αυτομετασχηματίζεται πολιτικά, προωθώντας περαιτέρω την πραγμάτωση των σχέσεων ισότητας και ελευθερίας σε ευρύτερα πεδία του κοινωνικού.

Η θεωρητική του σκέψη παρέμεινε αυστηρά προσηλωμένη στην αυστηρή λογική της ανάπτυξης. Αλλά ενώ επιδιόταν στην πιο συστηματική, πειθαρχημένη και συχνά αφαιρετική θεωρητικοποι-

ηση, η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί σε ποικίλα επίπεδα ανάλυσης και από διαφορετικές πολιτικές σκοπιές, η προσέγγισή του στην πολιτική θεωρία παρέμεινε πάντα μαχητικά προοδευτική-δημοκρατική, με ένα σπάνιο πάντρεμα αυστηρής, καθολικεύσιμης εννοιολόγησης και πολιτικής στράτευσης. Δίδαξε έτσι πολιτική θεωρία με τη σταθερή έμφαση που έδινε στο Πολιτικό ως διαδικασία θέσμισης μέσα από κοινωνικούς ανταγωνισμούς και μετασχηματισμούς των σχέσεων εξουσίας, με τις συγκεκριμένες εννοιολογήσεις της ηγεμονίας, του ανταγωνισμού, της συνάρθρωσης, των κενών σημαινόντων, των πολιτικών λογικών που διατύπωσε, αλλά και με αυτό το παράδειγμα της μεθοδολογικής του στάσης.

Ο πιο γόνιμος θεωρητικός στοχασμός δεν είναι εκείνος που δημιουργεί κλειστές, δογματικές σχολές, αλλά εκείνος που γονιμοποιεί και πυροδοτεί μια πολύμορφη ανάπτυξη του πέρα από τις αρχικές θέσεις, στοχεύσεις και διατυπώσεις του πρωτεργάτη του. Σήμερα η σκέψη του Laclau δεν έχει αξιοποιηθεί απλώς σε ένα ευρύτατο φάσμα πεδίων, από την πολιτική ανάλυση και τις πολιτισμικές σπουδές ως και την οικονομική θεωρία, αλλά ακόμη και από επικριτές της γκραμισιανής ηγεμονίας όπως ο Richard Day και ο Saul Newman. Αυτό φανερώνει εύγλωττα την κριτική της αξία, την παραγωγική της δύναμη και την αναλυτική της ισχύ.

Γνωρίζουμε από τον Πλάτωνα και τον Σωκράτη ότι θεωρία χωρίς έρωτα είναι αδύναμη και ανέμπνευστη. Όλοι και όλες εμείς που δεχθήκαμε τη δημιουργική επιρροή του στοχασμού του Laclau, δεν χάσαμε μόνον έναν θεωρητικό κρίσιμο και για τη δική μας σκέψη. Χάσαμε ένα δικό μας πρόσωπο με το οποίο μας έδεναν δεσμά θεωρητικού έρωτα, με όλες τις αμφιθυμίες που χαρακτηρίζουν τις ερωτικές σχέσεις. Ας ζει αιώνια στον νου μας, στην πολιτική θεωρία της εποχής μας και στις πολιτικές της λαικής ριζοσπαστικής δημοκρατίας στην οποία ήταν στρατευμένος.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1 Δημοσιεύθηκε και στο *Red Notebook*, 16.4.2014.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ, «ΛΑΟΣ» ΚΑΙ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ: ERNESTO, ΤΟ ΤΑΝΓΚΟ ΣΥΝΕΧΙΖΕΙ...¹

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΥΡΑΚΑΚΗΣ

Έμαθα για τον θάνατο του δασκάλου μου, του Ernesto Laclau, από τη Noreen, την πιστή –επί σειρά ετών– γραμματέα του στο Πανεπιστήμιο του Έσεξ. Μου είχε αδυναμία και μου έκλεινε πάντα πρωινά ραντεβού μαζί του όταν είχαμε να συζητήσουμε κεφάλαια της διδακτορικής διατριβής που έγραφα, έτσι ώστε να μην τον έχουν κουράσει οι αλληπάλληλες συναντήσεις και τα μαθήματα. Έτσι και τώρα, μόλις έμαθε το ξαφνικό μαντάτο, έσπευσε να με ενημερώσει από τους πρώτους. Θλιβερή πρωτιά αυτή τη φορά και αναπάντεχη. Παρά τα 78 του χρόνια, ο Ernesto έδειχνε το τελευταίο διάστημα ιδιαίτερα ακμαίος και δραστήριος. «Νόμιζα ότι θα συνέχιζε για πάντα», μου έγραψε η Noreen. Και δεν είχε άδικο. Εξάλλου, αυτήν ακριβώς την αίσθηση ζωντάνιας, αισιοδοξίας και

Ο Γιάννης Σταυρακάκης διδάσκει ανάλυση πολιτικού λόγου στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ.

προοπτικής κατόρθωνε να μεταδώσει και να εμψυχήσει ο Laclau σε οτιδήποτε έκανε: στα μαθήματά του, στην πολιτική θεωρία, στην πολιτική πράξη. Την ίδια διάθεση μετέδιδε –πάντοτε με μεγάλη γενναιοδωρία– σε όλους όσους συναντούσε: στους μαθητές του, στους συνομιλητές και τους συντρόφους του.

Κι αυτό, μάλιστα, την ίδια στιγμή που στοχαζόταν τα εμπόδια και τις αστοχίες της κριτικής σκέψης και της αριστερής πολιτικής πρακτικής, τόσο να ερμηνεύσουν τον κόσμο όσο και να τον αλλάξουν σε μια ριζοσπαστικά δημοκρατική κατεύθυνση. Αυτή η εμμονή στην αντι-δογματική διερώτηση, σε ζωτικές αμφιβολίες που ξεβολουύσαν, αλλά είναι αναγκαίες αν θέλουμε να κατανοήσουμε την πολυπλοκότητα των σύγχρονων κοινωνικών και πολιτικών αγώνων και να ανανεώσουμε τις ηγεμονικές αξιώσεις ενός εναλλακτικού προσανατολισμού, του χάρισε στην πορεία πολ-

λους εκθρούς. Του εξασφάλισε όμως, ιδίως τα τελευταία χρόνια, και μια αξιοζήλευτη θέση στην αιχμή της σύγχρονης πολιτικής θεωρίας, την οποία πολλοί λίγοι πλέον θα αμφισβητούσαν.

Ωστόσο, αυτά τα «ωραία» λόγια αποτυγχάνουν, «αδυνατούν» θα έλεγε ίσως εκείνος ακολουθώντας τον Lacan, να αποδώσουν με ακρίβεια την απόλυτη αφοσίωσή του στην αναστοχαστική αποτίμηση της πολιτικής εμπειρίας της παγκόσμιας αριστεράς – στο πλαίσιο της οποίας, ιδιαίτερη έμφαση απέδιδε στην ελληνική περίπτωση–, αλλά και την παθιασμένη ενασχόλησή του με την Θεωρία (με κεφαλαίο «Θ») στις πιο απαιτητικές της εκδοχές. Πάνω απ' όλα, εκείνο που οφείλουμε να του αναγνωρίσουμε είναι η μοναδική του συμβολή στην διασύνδεση τούτων των δύο επιχειρημάτων ή διαστάσεων, και μάλιστα με τρόπους όχι απλώς πρωτότυπους και σαγηνευτικούς ως κριτικά επιχειρήματα, αλλά και στρατηγικά επωφελείς ως δημοκρατικές πολιτικές παρεμβάσεις. Στο πλαίσιο αυτό, ο Laclau πρόλαβε να βιώσει την (αγωνιστική) καταξίωση πολλών από τις θεωρητικές και αναλυτικές καινοτομίες που εισήγαγε: από την αναθεμελίωση της θεωρίας της ηγεμονίας και την προσέγγισή του στην ανάλυση του πολιτικού λόγου μέχρι την ρηξικέλευθη πολιτικο-θεωρητική στάση του πάνω στο ζήτημα του λαϊκισμού. Σε αυτό το τελευταίο θα επιμείνω λίγο παραπάνω γιατί αποκαλύπτει την συστατική διαπλοκή θεωρίας και πολιτικής εμπειρίας που προσανατόλιζε πάντα τη σκέψη του.

Πράγματι, ο «λαϊκισμός», η ηγεμονική έλξη που ασκούν οι εξισωτικές αναφορές στον «λαό», ιδίως οι αξιώσεις δημοκρατικής αντιπροσώπευσής του απέναντι σε ένα «κατεστημένο» που θέτει τις κοινωνικές ομάδες που τον συναποτελούν στο περιθώριο, εντοπίζεται στις απαρχές της πολιτικής εμπειρίας που καθόρισε τόσο τις θεωρητικές αναζητήσεις όσο και την πολιτική εμπλοκή του Laclau σε όλη τη διάρκεια της πορείας του. Η απο-

τυχία του παραδοσιακού ταξικού αναγωγισμού να συλλάβει την ριζοσπαστική πολιτική πρωτοκαθεδρία του «λαϊκού», ιδίως σε χώρες της «ημι-περιφέρειας» όπως η Αργεντινή και η Χιλή –αλλά και η Ελλάδα–, κινητοποίησε τις θεωρητικές αναζητήσεις του στον μετα-μαρξιστικό ορίζοντα, από την σημειολογία και τον Foucault μέχρι τον Derrida και τον Lacan. Δεν επρόκειτο όμως για ζήτημα αμιγώς θεωρητικό, αλλά για μια βαθιά πολιτική αντινομία. Το αίτημα σύγκλισης της λαϊκής/«λαϊκιστικής» δυναμικής και της σοσιαλιστικής και σοσιαλδημοκρατικής παράδοσης είχε ήδη τεθεί –χωρίς αποτέλεσμα– στο πλαίσιο του αμερικανικού αγροτικού λαϊκισμού του 19ου αιώνα, αλλά και με αφορμή την εμπειρία του περονισμού. Ως ο βασικός θεωρητικός αυτής της σύγκλισης, ήδη από τη δεκαετία του 1970, υπήρξε αρκετά τυχερός ώστε να ζήσει την εκλογική δικαίωσή της και να βεβαιώσει την πολιτική και χειραφετητική της τελεσφορία στην πολιτική εμπειρία της Λατινικής Αμερικής τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια.

Γνωρίζοντας βαθιά ότι κανένα πολιτικό εγχείρημα δεν εξαιρείται της ιστορικότητας και της ενδεχομενικότητας, ότι καμιά ηγεμονία δεν είναι ποτέ πλήρης ή άφθαρτη, μας άφησε σε μια κρίσιμη καμπή, στην οποία το αίτημα της διαρκούς δημοκρατικής ανανέωσης προβάλλει επιτακτικό και πάλι στην Λατινική Αμερική, αλλά κυρίως στην μαστιζόμενη από τον νεοφιλελευθερισμό Ευρώπη. Όσο κι αν ο ίδιος θα μας λείψει, η θεωρητική παρακαταθήκη που μας αφήνει, το (αυτο)κριτικό και ανατρεπτικό ήθος που τον χαρακτήριζε, και βέβαια το χαμόγελο και η αισιοδοξία του, δεν θα πάψουν να μας συντροφεύουν στον δύσβατο αυτό δρόμο. Για όλα αυτά, Ερνέστο σε ευχαριστούμε... το ταγκό συνεχίζει...

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Ι. Δημοσιεύτηκε και στα *Ενθέματα της Αυγής*, 19-20.4.2014.

Στα *Σύγχρονα Θέματα* δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς τα πιο κάτω κείμενα του E. Laclau:

«“Σοσιαλισμός”, “Λαός” και “Δημοκρατία”. Ο μετασχηματισμός των ηγεμονικών λογικών», μτφρ. Γ. Ανανιάδης, ΣΘ 17 (Ιούν. 1983).

«Ο θάνατος και η ανάσταση της θεωρίας της ιδεολογίας», μτφρ. Γ. Σταυρακάκης, ΣΘ 62 (Ιαν.-Μάρτ. 1997).

«Είναι δυνατόν οι κοινωνικοί αγώνες να εξηγηθούν εμμενώς;», μτφρ. Γ. Ανανιάδης, ΣΘ 82 (Ιούν. 2003).

«“Λαϊκισμός”: τι σημασία έχει τ' όνομα;», μτφρ. Γ. Κατσαμπέκης / Γ. Ανανιάδης, ΣΘ 110 (Ιούλ.-Σεπτ. 2010).

«Ο αναγκαίος λαϊκισμός», συνέντευξη στον Νίκο Χρυσολωρά, ΣΘ 110 (Ιούλ.-Σεπτ. 2010).

«Hardt και Negri: έχει ο Θεός!», μτφρ. Χ. Ηλιάδης, ΣΘ 114 (Ιούλ.-Σεπτ. 2011).

